

IZBOR IZ NEVIDLJIVE KNJIŽEVNOSTI: PETAR VJAZEMSKI

P. A. Vjazemski – Puškinov crtež olovkom

Pisanje je drugorazredno. Molim da o meni sudite na osnovu glavne stvari – praktičnog života. Meni je dovoljno da budem dobar, uslužan, aktivan, ljubazan i savestan; oprostićete mi izvestan broj književnih bagatela, tih manje-više živahnih ili paradoksalnih izleta. (...) Ja svoje pisanje tretiram kao vaspitno sredstvo.

Novalis

Das allgemeine Brouillon

„Beleške za romantičnu enciklopediju“, 1798.

Veliki broj svezaka iz našeg (koliko god provizornog i arbitrarnog) korpusa ima funkciju koja je, barem u prvobitnoj nameni, striktno neknjiževna, ili kako je upravo rekao Novalis, praktična. One mogu biti neka vrsta brevijara koji autor namenjuje samom sebi. Pod ovim uopšte ne mislim na svesku kao rezervu usputnih zapisa iz kojih se može crpeti materijal ako zatreba za kakvu knjigu, jer knjiga je uvek namenjena drugima. Sveska može da stekne namenu pravilnika vladanja, a nekakvi „rezultati zapisivanja“ uopšte ne moraju da se vide u budućem rukopisu već u autorovoj personi, njegovom pristupu stvarima, naposljetku i ophođenju s ljudima – takoreći, ne u rečima nego na delu.

Kada je ova praksa na vrhuncu, kao u Žuberovom i Valerijevom slučaju, ona dovodi svaku literarnu realizaciju u drugi plan. Mogli bismo reći da takve sveske pisac svesno ne ubraja ni u kakvu produkciju. Izuzima ih unapred iz mase tekstova koja se može objaviti. Tefteri tako ostaju „nevidljiva književnost“ koja deluje na pisca kao kodeks moralne ili poetičke prirode.

Ipak, kod svakog od ovde prisutnih sveskopisaca s vremenom dođe do manje-više oštrog preinačenja ove kontraliterarne namene. A to se najčešće dešava kad sutradan sâm autor pročita svoju svesku i shvati je kao književni sastav, koliko god da mu je u samom pisanju bila važna poruka koju će (sebi) uputiti, nalog koji će sprovesti. On tad shvata da se taj kodeks može uputiti svima i gle: brže-bolje priprema neodoljivi izbor iz „starih teftera“. „Izbor“ je uvek za druge.

Tom iskušenju nije odoleo ni Petar Vjazemski. On je prvi među našim autorima koji je odlomke iz svezaka počeo da objavljuje za života, upravo pod naslovom *Iz stare beležnice*.

Po rođenju knez, a po pozivu pesnik, Petar Andrejevič Vjazemski (Pëtr Andreevič Vjazemskii, 1792–1878) ostao je danas u pamćenju pre svega kao autor *Stare beležnice*. Ovaj predvodnik pesnika romantičara i akademik, Puškinov prijatelj i korespondent, a osim toga i visoki činovnik Ministarstva finansija i direktor Državne banke, svoje sveske je vodio od 1813. do smrti.

Prvobitna namera autora bila je da beleži nacрте za pesme, pisma i basne, ali ubrzo su među zapisima počele da preovlađuju anegdote iz ruskog književnog života i kratki portreti ljudi iz njegovog okruženja. Na primeru svih svezaka može se videti stalna tendencija da se one unapred organizuju po žanrovskom ili kakvom drugom ključu. Od samog početka Vjazemski vodi nekoliko svezaka istovremeno. „Svaka Vjazemskova sveska imala je osobenu fizionomiju i osoben značaj“, piše priređivačica *Svezaka*, Vera Nečajeva, „one se međusobno nisu smenjivale, već su se koristile istovremeno u dugom vremenskom razdoblju, a neki zapisi su mogli biti uneti i nakon deset godina.“¹ (Dovoljno je ukazati da prva sveska ispunjava period od 1813. do 1819, druga od 1813. do 1855, treća od 1818. do 1828.) Međutim, i pored sve želje za organizacijom, Vjazemskove sveske sve vreme ostaju uzorne svaštare koje prevazilaze unapred zamišljenu namenu: u njima su se našle i analize lektira, beleške s putovanja kao i brojni citati, ponajviše francuskih autora, pa čak i građa za nenapisani roman. Sama podloga i konstrukcija sveske, kao i kod većine iz ovog korpusa, postaje važnija od sadržaja.

Osim zbog sklonosti fragmentarnom izrazu, Vjazemski se našao u ovom pregledu upravo zato što je rešio da objavi odlomke iz svezaka, opredelivši se za portrete i opaske iz savremenog života. Odmah nakon završetka prve sveske, više fragmenata objavljeno je 1826. u enciklopedijskom listu *Moskovski telegraf*, pod naslovom „Odlomci iz sveske“, pod autorovim potpisom i uz Didroov epigraf koji ilustruje samu tehniku pisanja: „Bacam ideje na

¹ Vjazemskii: 1963, str. 346.

papir i one same postanu šta mogu.“ Nakon što je objavio još jedan broj odlomaka do 1827. godine, prvi talas Vjazemskovog objavljivanja u periodici prestaje. Smatra se da je u vreme kad je rešio da prestane s objavljivanjem, Vjazemski prema svojim sveskama razvio prisniji odnos. Prema V. Nečajevoj, „Vjazemski je bio vrlo svestan vrednosti svojih svezaka koje su odražavale njegove najdublje misli i ocene prošlosti. Postao je tako blizak tom obliku svoje inkarnacije da je u starosti napisao pesmu u kojoj je samog sebe prozvao sveskom: ...*Ja sam samo sveska / u kojoj život igra ulogu pisca*“.²

Međutim, od 1866. pa, s manjim prekidima, do smrti Vjazemskog, u listu *Ruski arhiv*, urednik P. I. Bartenjev počinje da objavljuje nove odlomke iz njegovih svezaka, ali ovoga puta bez potpisa autora. Naslov prve, najopširnije publikacije koju je Bartenjev priredio u okviru kolekcije „XIX vek“ bio je: „Stara sveska, započeta 1813. u Moskvi. Biografske, karakterne, literarne i svakodnevne beleške“. Umesto autorovog imena, navedena je urednička opaska: „Ova sveska nam je poslata iz Saratovske gubernije, kao prepis izvornika. Sticajem prilika, našla se među papirima jednog zaljubljenika u naše doba, koji ipak nije njen autor. Sadržaj sveske nam se učinio toliko zabavnim da smo požurili da ga podelimo s čitaocima XIX veka, pri čemu ćemo se kasnije potruditi da saznamo kome je pripadala.“³

Vjazemski je nadgledao objavljivanje odlomaka i pazio da se ne sazna da je on autor *Stare sveske*. „Ne želim da se moje ime štampa. Teško je odsutnom i bolesnom da se pomeša s gomilom. Mnogi će me verovatno prepoznati, ali to je nešto drugo. Ja ipak ostajem zaštićen maskom. Sem toga, danas više ni čestita žena ne može da se bez maske pojavi u našoj javnoj književnoj maskaradi.“⁴

Nakon njegove smrti, pronađeno je ukupno trideset šest svezaka. „Među njima se“, piše V. Nečajeva, „mogu naći i debele sveske u crvenom ili zelenom omotu od safijana, tanke beležnice kartonskih korica, s mermernim papirom, i male džepne sveske s ućkurima za olovku, te sveske-albumi s punim obojenim papirom, i naposljetku kalendari-rokovnici gde su odštampane stranice prošarane belim.“⁵ Na povezu poslednje sveske, kako navodi jedan od priređivača izdanja u XIX veku, „rukom autora je ispisano: *Ne objavljivati pre moje smrti*.“ Zapisi objavljeni za života našli su se u poslednjim tomovima sabranih dela, priređenih krajem XIX veka. Bili su preštampani sa greškama iz *Ruskog arhiva*, haotično pomešani s prepisima iz originalnih svezaka, bez ikakvog pratećeg aparata. U skladu s nazorima epohe, njima se pristupalo kao sekundarnoj memoarskoj građi. Ali veliki deo svezaka nije objavljen, kako Nečajeva smatra, zaslugom carske cenzure.

Prvi izbor iz zapisa Vjazemskog u prošlom veku načiniće 1929. Lidija Ginzburg. Izbor je praćen autorkinim opširnim uvodom u kojem se, prvi put u teoriji književnosti, govori o svesci kao posebnoj književnoj formi. Jedinstvenost svezaka, prema Lidiji Ginzburg, počiva upravo u njihovoj fragmentarnosti i svesno proizvoljnom redosledu beležaka. Govo-

² Isto, str. 346–347.

³ Isto, str. 348.

⁴ Isto, str. 349.

⁵ Isto, str. 346.

reći o Vjazemskom, Ginzburg se zalaže za održavanje te proizvoljnosti i suprotstavlja se svakom pokušaju tematske klasifikacije svezaka: „U *Staroj svesci* nema ni centralizacije materijala koja je imanentna dnevniku. U njoj takođe nedostaje hronološka crvena nit koja je karakteristična za memoare. Sveska ne poseduje ni generičko jedinstvo zbirke anegdota ili izreka, niti tematsko jedinstvo filozofskih fragmenata. Od svih mogućih motiva preostaje jedino motiv naslova. Sveska je forma kombinovanja građe, kombinovanja koje ničim nije definisano.“⁶

Vjazemskovi fragmenti na koje su priređivači naknadno obratili pažnju nas, sem na Lidiju Ginzburg (koja uopšte nije krila da je pod Vjazemskim uticajem počela da vodi svoje *Sveske*), najviše podsećaju na *Dnevnik* Žila Renara (1887–1910), koji je bezmalo „prisvojio“ ovaj tip kratke beleške. Reč je o neposrednom svedočenju i zbirci portreta iz književnih i političkih krugova, koji su izvedeni u formi lapidarne opaske lišene pouke ili zaključka, a koja je zajedljiva između redova.

Godine 1963. Vera Stjepanovna Nečajeva priredila je prvo izdanje *Svezaka* Petra Vjazemskog na osnovu direktne konsultacije originalnih rukopisa. Međutim, ovo izdanje pokriva samo četrnaest prvih svezaka, vođenih u periodu između 1813. i 1848. Sveske pisane od 1848. i 1877. u celosti do danas nisu objavljene.

iz rukopisa Vjazemskovih *Svezaka*

⁶ Ginzburg: 1982, str. 85.

Vjazemskog je na srpski prevodio Zorislav Paunković, koji je zaslužan i za izbor koji sledi. Njegovi delovi objavljeni su u *Ruskom almanahu* (11/2005) i *Mostovima* (175–176/2018). Tik pre zaključenje ovog teksta, u novonabavljenoj *Velikoj enciklopediji aforizama* (Prosvjeta – Globus, Zagreb, 1984), naišao sam na jedan Vjazemskov fragment koji se, sticajem prilika, nalazi i u ovom izboru: „Za neka se srca može reći da su nepromočiva: suze bližnjih ih ne probijaju već se samo skližu po njima“ (prev. Davor Kapetanić).

Korišćena literatura:

Пётр Андреевич ВЯЗЕМСКИЙ, *Записные книжки* (1813–1848), прир. Вера Степановна Нечаева, Издательство Академии Наук СССР, Москва, 1963.
Лидия Яковлевна ГИНЗБУРГ. *О старом и новом, Статьи и очерки*, Советский писатель, Ленинград, 1982.